

132386 - اهمیت سوره فاتحه و برخی از فضایل آن

سوال

سوره فاتحه از چه اهمیتی برخوردار است و فضیلت آن چیست؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

سوره فاتحه، سوره‌ای است بسیار مهم و فضایل پرشماری دارد از جمله:

- این سوره یکی از ارکان نماز است و نماز بدون آن صحیح نیست؛ بخاری (۷۵۶) و مسلم (۳۹۴) از عبادة بن صامت - رضی الله عنه - روایت کرده‌اند که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: «کسی که فاتحه الکتاب را [در نماز] بخواند، نمازی ندارد».

امام نووی می‌گوید:

«از این حدیث وجوب خواندن فاتحه دانسته می‌شود و این‌که خواندن خود سوره فاتحه مقصود است و چیز دیگری جایگزینش نیست مگر کسی که از خواندنش ناتوان باشد و این مذهب مالک و شافعی و جمهور علما از جمله صحابه و تابعین و کسانی است که پس از آنان آمدند».

- این‌که این سوره، برترین سوره در قرآن است؛ ترمذی (۲۸۷۵) از ابوهریره - رضی الله عنه - روایت کرده - و آن را صحیح دانسته - که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - خطاب به اُبی بن کعب فرمود: «آیا دوست داری سوره‌ای را به تو یاد دهم که در تورات و انجیل و زبور و فرقان مانند آن نازل نشده است؟» گفت: آری ای رسول الله. رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: «در نماز چه می‌خوانی؟» پس [اُبی بن کعب] ام القرآن (یعنی سوره فاتحه) را خواند، آن‌گاه رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: «قسم به آن‌که جانم به دست اوست، در تورات و انجیل و زبور و قرآن مانند آن نازل نشده است» (الْبانی در صحیح ترمذی آن را صحیح دانسته است).

- این سوره همان «سبع المثانی» است که الله متعال درباره آن فرموده است:

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ [حجر: ۸۷]

(و به راستی به تو سبع المثانی (سوره حمد) و قرآن بزرگ را عطا کردیم).

بخاری (۴۴۷۴) و از ابوسعید بن المعلی - رضی الله عنه - روایت کرده که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: «پیش از آن که از مسجد خارج شوی، سوره ای را به تو یاد خواهم داد که بزرگترین سوره در قرآن است» سپس دست مرا گرفت، پس هنگامی که خواست از مسجد بیرون شود به ایشان گفتم: آیا نگفتی که سوره ای را به تو یاد خواهم داد که بزرگترین سوره در قرآن است؟ فرمود: «الحمد لله رب العالمین، همان سبع المثانی و قرآن بزرگ است که به من داده شده است».

حافظ ابن حجر می گوید:

«درباره این که چرا «مثنای» نامیده شده اختلاف نظر است، گفته شده برای این است که در هر رکعت تکرار می شود، و گفته شده برای آن که با آن ثنای الله تعالی گفته می شود و گفته شده برای آن که این امت با آن استننا شده اند و بر امت های گذشته نازل نشده است».

- این سوره توسل به الله تعالی با حمد و ثنا و بزرگداشت او و توسل به او با عبودیت و توحیدش را یکجا آورده است، سپس درخواست مهم ترین خواسته ها و موفق ترین رغبت ها یعنی هدایت پس از این دو توسل آمده، بنابراین کسی که با آن دعا کند شایسته اجابت است.

نگا: مدارج السالکین (۱/ ۲۴).

- این سوره - با آن که کوتاه است - انواع سه گانه توحید یعنی توحید ربوبیت و توحید الوهیت و توحید نامها و صفات را در خود دارد.

نگا: مدارج السالکین (۱/ ۲۴ - ۲۷).

- این سوره، شفای دلها و شفای بدنها را در خود دارد.

ابن قیم - رحمه الله - می گوید:

«اما این که شفای دلها را در خود دارد: این سوره به شکل کامل آن را در خود دارد، زیرا محور بیماری های دل و دردهای آن به دو اصل باز می گردد: فساد علم و فساد نیت و دو بیماری های کشنده یعنی گمراهی و خشم [الهی] از این دو اصل سر بر می آورد، زیرا گمراهی نتیجه فساد علم است و خشم الهی نتیجه نیت فاسد است و این بیماری ملاک همه بیماری های دل است. هدایت به راه راست شفای از بیماری گمراهی را در خود دارد و از همین رو درخواست هدایت فرض ترین دعا برای هر بنده و واجب ترینش در هر روز شب و در هر نماز است و این به سبب ضرورت شدید و نیاز او به هدایت مطلوب است و هیچ درخواستی نمی تواند جای این درخواست را بگیرد.

محقق گرداندن **إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ** از نظر علم و معرفت و عمل و حال، شفای از بیماری فساد دل و فساد نیت را در پی خواهد داشت.

اما این که این سوره شفای بدن را در خود دارد؛ آن چه در سنت در این باره آمده و قواعد طب و تجربه که دال بر آن است را ذکر می‌کنیم.

اما آن چه در سنت دال بر آن آمده: در صحیح از حدیث ابوالمتوکل ناجی از ابوسعید خدری روایت شده که گروهی از اصحاب پیامبر - صلی الله علیه وسلم - از کنار یکی از محله‌های عرب می‌گذشتند... (سپس حدیث رقیه توسط فاتحه را ذکر نمود) سپس گفت:

«این حدیث، حصول شفای شخص گزیده شده با قرائت سوره فاتحه را در خود دارد، و این سوره او را از دارو بی‌نیاز کرد و این شفا به جایی رسیده که دارو نرسیده است. (یعنی شفای کامل‌تر از شفای داروست).

این در حالی است که محل این دارو (یعنی شخص بیمار و اقوام او) غیر شایسته بودند، یا به این دلیل که آن محله غیر مسلمان بودند یا بخیل بودند (چنان که در حدیث آمده است) پس چگونه خواهد بود اگر محل [قرار دادن این دارو] شایسته باشد؟» (مدارج السالکین: ۵۲ / ۸ - ۵۵).

وی سپس می‌گوید:

«گاه دچار دردهایی آزار دهنده می‌شدم که مرا زمین‌گیر می‌کرد و این در اثنای طواف و دیگر حالات رخ می‌داد، پس سوره فاتحه را می‌خواندم و با آن بر محل درد مسح می‌کردم پس انگار دانه شنی بود که از من می‌افتاد و این را بارها امتحان کرده‌ام و قدحی از آب زمزم را برمی‌داشتم و سوره فاتحه را بر آن می‌خواندم و چنان نفع و نیرویی در آن می‌یافتم که مانند آن را در دارو نمی‌یافتم» (مدارج السالکین: ۵۸ / ۸).

- این سوره شامل پاسخ به همه اهل باطل از همه ادیان و نحلها و پاسخ به اهل بدعت و گمراهی در این امت است.

و این از دو طریق دانسته می‌شود: **مُجْمَلٌ و مُفَصَّلٌ**:

بیان آن به این شکل است که: صراط مستقیم شامل شناخت حق و ترجیح آن و مقدم داشتن آن بر غیر حق و دوست داشتن و گردن نهادن به حق و دعوت به سوی آن و جهاد با دشمنان حق بر حسب امکان است.

و حق آن است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - و یاران ایشان بر آن بوده‌اند و آن است که ایشان از علم و عمل در باب صفات پروردگار و نام‌های او و توحید و امر و نهی و وعده و وعیدش آورده و در حقایق ایمان که از منازل سالکین به سمت الله تعالی است و همه این‌ها به رسول الله - صلی الله علیه وسلم - باز می‌گردد نه به آرای رجال و آنچه آنان وضع

کرده‌اند و افکار و اصطلاحات آنان. (مدارج السالکین: ۵۸ / ۸).

- سوره فاتحه همه معانی موجود در کتاب‌های نازل شده را در خود دارد. (مدارج السالکین: ۷۴ / ۸).

- این سوره سودمندترین دعا را در خود دارد.

شیخ الاسلام ابن تیمیه می‌گوید: «در این که سودمندترین دعا چیست تأمل نمودم، پس دانستم که آن، درخواست یاری الهی در راه خشنودی است، سپس آن را در سوره فاتحه یافتیم که: **إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ** (مدارج السالکین: ۷۸ / ۸).

به طور کلی: سوره فاتحه کلید هر خیر و سعادت در دنیا و آخرت است.

ابن قیم - رحمه الله - می‌گوید:

«فاتحه الكتاب و ام القرآن و سبع المثانی و شفای کامل و داروی نافع و رقیه کامل و کلید غنا و رستگاری و نگه دارنده نیرو و از بین برنده دل‌مشغولی و غم و ترس و اندوه برای کسی که قدرش را بداند و حقش را بدهد و آن را به نیکی بر درد خود بگذارد و وجه شفا خواهی و درمان خواهی با آن و رازی را که باعث شده چنین باشد را بداند.

و هنگامی که یکی از صحابه این را درک نمود و شخص گزیده شده را با آن رقیه کرد، رسول الله - صلی الله علیه وسلم - خطاب به ایشان فرمود: «چگونه دانستی که آن رقیه است؟».

کسی که توفیق او را یاری دهد و با نور بصیرت ببیند بر اسرار این سوره و توحیدی که در آن است و شناخت ذات [الله] و نام‌ها و صفات و افعال او و اثبات شرع و تقدیر و معاد واقف می‌شود و توحید خالص در ربوبیت و الوهیت و کمال توکل و سپردن امور به کسی که همه امر به دست اوست و همه حمد برای اوست و همه خیر به دست اوست و کارها به او بازمی‌گردد را رعایت کند و در طلب هدایت که اساس خوشبختی دو دنیاست خود را به الله نیازمند باند و ارتباط معانی آن را در جلب منافع و دفع مفاسد بداند و بداند که فرجام کامل و نعمت تام به آن وابسته است و به محقق شدنش وابسته، همین او را از بسیاری از داروها و رقیه‌ها بی‌نیاز می‌کند و درهای خیر را با آن خواهد گشود و با آن از اسباب شر دوری می‌گزیند» (زاد المعاد: ۳۱۸ / ۴).

والله اعلم